

ВЗАЄМОДІЯ БАНКІВ ТА СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ НА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

COOPERATION BETWEEN BANKS AND INSURANCE COMPANIES IN THE FINANCIAL SERVICES MARKET: PROBLEMS AND PROSPECTS

У статті розглянуто необхідність подальшого розвитку взаємодії банківського та страхового ринків, адже у глобальному середовищі швидко наростають процеси концентрації капіталу, фінансово-кредитні установи діють в умовах гострої конкуренції, намагаються задовольнити ширший діапазон потреб клієнтів. В таких умовах перевагу отримують великі фінансово-кредитні інститути, що пропонують своїм клієнтам широкий спектр сучасних фінансових продуктів і мають значні фінансові ресурси. Сектор банківських послуг є найрозвиненішим на фінансовому ринку України. Небанківський фінансовий сектор поки відстає від банківського як за кількісними, так і за якісними показниками. При цьому, страховий ринок посідає провідне місце у небанківському фінансовому секторі. Подальша співпраця банківських та страхових ринків дозволить розвивати банківські продукти в ширшому діапазоні та зменшити рівень ризику, який на себе беруть установи.

Ключові слова: банк, страхова компанія, фінансова стійкість, конкуренція, ринок фінансових послуг, глобалізація, інтеграція.

The article considers the need to further develop the interaction of banking and insurance markets, because in the global environment, the processes of capital concentration are growing rapidly, financial institutions operate in conditions of fierce competition, trying to meet a wider range of customer needs. In such conditions, preference will be given to large financial institutions that offer their clients a wide range of modern financial products and have significant financial resources. The banking services sector is the most developed in the financial market of Ukraine. The non-banking financial sector is still lagging behind the banking sector in both quantitative and qualitative terms. At the same time, the insurance market occupies a leading position in the non-banking financial sector. In Ukraine, competition in the markets of banking and insurance services is also intensifying, so the introduction of new services and higher quality is very important. In addition, domestic consumers trust the banking market more and buy the insurance product more often from the bank. That is why combining banking and insurance services is an important way to establish and maintain long-term and effective relationships with customers. Given the concentration of significant financial resources, including assets and equity, banks should take the lead in accelerating integration with the insurance market. Further integration of banking and insurance markets will allow us to develop banking products even more flexibly and reduce the level of risk borne by institutions. The result will be a comprehensive, comprehensive customer service at a relatively low cost. As a result, in the medium term it will create conditions for the rapid spread of insurance products among Ukrainians and will increase the share of insurance in Ukraine's gross domestic product, as currently this figure is slightly more than one percent, which is the worst result among all developed countries, including those that are part of the European Union. The interaction between banks and insurance companies in the financial services market has great potential for growth and expansion. Working together should be useful for both commercial banks and insurance companies.

Key words: bank, insurance company, financial stability, competition, market, globalization, integration.

УДК 336.77.067.22

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct66-33>

Рудевська В.І.

д.е.н., доцент,
доцент кафедри банківських технологій
і бізнесу

Університет банківської справи

Слуцький Б.О.

студент

Університет банківської справи

Rudevska Viktoriia

Banking University

Slutskyi Bohdan

Banking University

Постановка проблеми. Останнє десятиліття банки та страхові компанії активно кооперують у фінансовій сфері. Це результат процесів глобалізації світової економіки, детермінанти якої пов'язані із глобальними змінами економічних та фінансових відносин.

Тісна співпраця між страховими компаніями та банками має ґрунтуватись на принципах взаємної вигоди. Для страхових компаній така співпраця несе низку переваг та дозволяє:

- сформувати загальну клієнтську базу;
- спиратись на імідж та репутацію банку;
- зменшити вартість фондів, необхідних для надання страхових виплат;
- розширити географію своєї присутності через банківську філійну мережу [1];
- збільшити кількість клієнтських угод за рахунок просунення своїх послуг через он-лайн платформи та цифрові канали комунікації банківських установ;

– зменшити витрати на просунення та продаж страхових продуктів за рахунок наявного персоналу банку-партнера та утримання сервісних підрозділів, що обслуговують он-лайн платформи на балансі банку-партнера;

– збільшити прибуток за рахунок розміщення в банку-партнері страхових фондів на депозитних рахунках та рахунках в цінних паперах тощо.

Банкам така співпраця дозволяє знизити ризики та витрати під час ведення діяльності; покращити конкурентну позицію на ринку та може підвищити прихильність споживачів. Виділяють п'ять основних стадій зближення страхових компаній та банків під час спільної взаємодії [2, с. 131]:

1. Початкова форма співробітництва обмежується наданням страхових послуг клієнтам банку та самому контрактному банку. Ця форма насправді не є банко-страхуванням, тому що канали продажу та продукти зазвичай не перетинаються.

2. Агентські відносини дозволяють надавати страхові послуги через мережу агентів, афілійованих із банком.

3. Співробітництво, у якому партнери утворюють договірний союз, який забезпечує найвищий рівень підтримки у всіх сферах договірної співпраці. Це високий рівень співпраці, що потребує постійного та безперервного узгодження спільних питань.

4. Форма контролю дозволяє банку або страховій компанії застосовувати механізм контролю до злиття та поглинання для досягнення своїх стратегічних цілей. Купуючи відповідну кількість акцій для участі в управлінні страховою компанією або банку, можна ефективно використовувати канали збуту, розширювати та диверсифікувати продуктивний та споживчий асортимент, що є загальною стратегією та ефективною реалізацією.

5. Форма фінансового супермаркету є найвищим рівнем інтеграції банківської та страхової діяльності. Для цього структура банку та страхової компанії має відповідати загальній структурі ринку не лише щодо окремих фінансових послуг, а й галузі загалом.

Україні представлені усі зазначені форми взаємодії між банками та страховими компаніями, проте найбільш поширеними є перші два варіанти, які обмежуються початковою формою співпраці або агентськими відносинами [3, с. 182; 4, с. 72]. Проте, на нашу думку додаткового дослідження заслуговують питання доцільності розширення співпраці банківського та страхового бізнесів до вищих рівнів інтеграції, фактори стримування такої інтеграції та потенціал процесів збільшення взаємодії між банками та страховими компаніями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У сучасній вітчизняній та зарубіжній літературі багато авторів досліджували питання, пов'язані із взаємодією банків та страхових компаній. Серед українських вчених слід виокремити: Ю. П. Макаренко, О. Д. Вовчак, Н. Л. Іващук, Р. В. та інші. Вагомий внесок у розвиток методологічних засад банківсько-страхової інтеграції було здійснено наступними зарубіжними науковцями: Х. Скіппер, П. Вулдрідж, Б. Баласса, Дж. Бойд, Т. Хесс та інші. Водночас потребують уточнення проблеми та перспективи подальшої інтеграції банків зі страховими компаніями для поживлення попиту на страхові продукти серед українських громадян та підвищення їх фінансової грамотності у цьому питанні. Тому, на наш погляд, питання співпраці банків та страховиків потребує подальшого дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є висвітлення можливостей для більш глибокої інтеграції між банківським та страховим ринками України.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Банки з початку отриманням Україною незалежності, попри усі кризові явища і проблеми, змогли зберегти більше довіри споживачів, ніж страхові компанії [5, с. 68]. Не зважаючи на те, що не останню роль у цьому зіграв той факт, що банківські продукти здебільшого зрозуміліші для пересічного громадянина, діяльність страхових компаній та банків на фінансовому ринку тісно пов'язана. І цей зв'язок проявляється не лише у взаємодоповнюючій властивості обох ринків, а й у тенденціях, які демонстрували банки та страховики протягом останніх років. Слід мати на увазі, що ефективний розвиток співпраці між банками та страховими компаніями необхідний для ефективного функціонування банків і страхових компаній, враховуючи еволюцію пропозиції банківських страхових продуктів, їх доступність та зрозумілість для споживачів [10, с. 43].

Для кращого розуміння тенденцій на банківському та страховому ринках та їх можливої синхронізації проаналізуємо динаміку зміни кількості активних гравців на обох ринках за останні шість років (рис. 1). За аналізований період спостерігається негативна динаміка щодо кількості банківських установ та страхових компаній на українському фінансовому ринку. Якщо станом на початок четвертого кварталу 2016 року налічувалося 100 банків та 323 страховики, то станом на початок четвертого кварталу 2021 року на фінансовому ринку присутні 71 банк та 169 страхових компаній. В процесі скорочення кількості банківських установ велику роль зіграв процес «очищення» банківського сектору регулятором. При цьому найбільша кількість банків була виведена з ринку протягом 2015–2017 років (станом на початок січня 2014 року в Україні було офіційно зареєстровано 180 банків), що пов'язано з проведеними реформами у той час, направлених на збільшення прозорості ринку банківських послуг, а також встановлення більш жорстких нормативів для учасників, зокрема щодо ліквідності та мінімального розміру регулятивного капіталу.

Майже аналогічна ситуація відбувалася зі страховими компаніями, яка полягала у тому, що протягом аналізованого періоду ринок покидали ті представники, які контролювали незначні частки страхового ринку або взагалі не вели фактично жодної діяльності. Національний банк України цілеспрямовано зменшив кількість таких страхових компаній після набуття центральним банком статусу регулятора фінансового сектору (SPLIT). В результаті за останні 6 років кількість страхових компаній скоротилася удвічі.

В результаті порівняння динаміки зміни кількості активних гравців на банківському та страховому ринках спостерігаємо синхронізацію

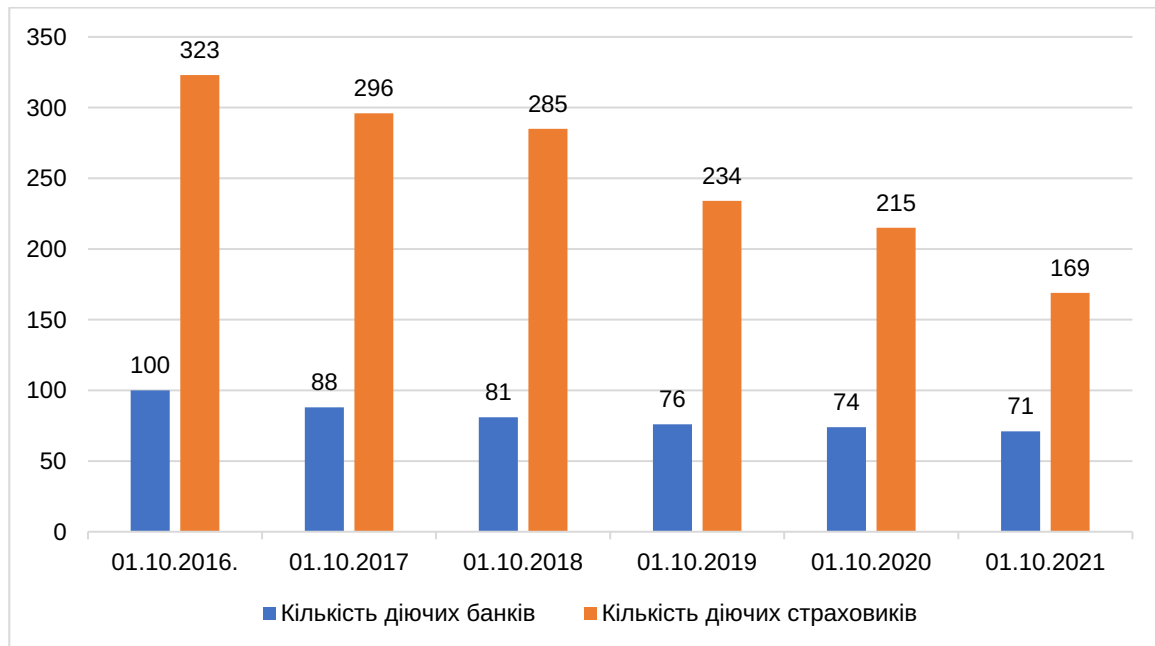

Рис. 1. Динаміка зміни кількості страхових компаній та комерційних банків в Україні в період з 2016–2021 рр.

Джерело: розраховано авторами на основі [1]

процесів. Проте можемо припустити його штучних характер через цілеспрямовані дії регулятора.

Для пришвидшення розвитку фінансового сектору, значну частку якого після банків посідають страхові компанії, необхідно забезпечити надходження довготермінових коштів для подальшого інвестування. Одним з потенційних джерел отримання таких ресурсів є резерви страхових компаній, які займаються страхуванням життя. Адже на відміну від страховиків, які займаються ризикованими видами страхування (non-Life), страхування життя передбачає укладання з клієнтами довгострокових договорів на десятки років та, відповідно, дає можливість страховикам вкладати кошти у більш довготермінові інструменти, у тому числі банківські депозити. Саме тому вважаємо за необхідне дослідити стан та динаміку зміни кількості страхових компаній які оперують на ринках «non-Life» та «Life» страхування (рис. 2).

На українському страховому ринку переважна більшість страховиків що надають послуги що не пов'язані зі страхуванням життя. При цьому за аналізований період кількість компаній, які відповідають за страхування життя, зменшилася майже утричі. Так, якщо станом на 1 жовтня 2016 року таких страхових компаній було 43, то станом на 1 жовтня 2021 року їх налічується 17. Ця тенденція не дозволяє розраховувати на покращення ситуації з залученням фондів страхових компаній «Life» через скорочення їх кількості та з врахуванням поточного стану невизначеності в економіці країни, військові дії тощо.

Незважаючи на значне скорочення кількості учасників за аналізований період як на страховому, так і на банківському ринках послуг, активи суб'єктів господарювання не тільки не зменшилися, а зростали протягом останніх 6 років (рис. 3).

Так, загальні активи банківського сектору станом на 1 жовтня 2021 року склали 2261,69 млрд грн, що на 41% більше показника за аналогічний період 2016 року. Також прослідковується поступове відновлення рентабельності активів банківського сектору (після кризи 2014–2016 років), яка на початок жовтня досягла свого пікового значення 4,75%, проте наступні 2 роки у зв'язку з світовою кризою, викликану пандемією коронавірусу, значення рентабельності активів перебували у процесі стагнації на рівні близько 3,5%.

Загальні активи страхового ринку за аналізований період збільшилися на 18,5%. Так, якщо станом на 1 жовтня загальна кількість активів становила 55,38 млрд грн, то станом на початок жовтня 2021 року даний показник був зафіксований на рівні 65,64 млрд грн. При цьому рентабельність активів страхового ринку майже дорівнює банківському. Так, станом на 1 жовтня 2020 року даний показник становив 3,47%, а станом на початок жовтня 2021 року – 2,92%.

З наведених даних можемо зробити висновок, що в абсолютному значенні активи банківського сектору переважають в 34 рази загальні активи страхового ринку, що тільки підтверджує нашу гіпотезу, що для стрімкого розвитку страхового ринку потрібна кооперація з більш потужним банківським сектором. Тенденції «просідання» обох ринків в

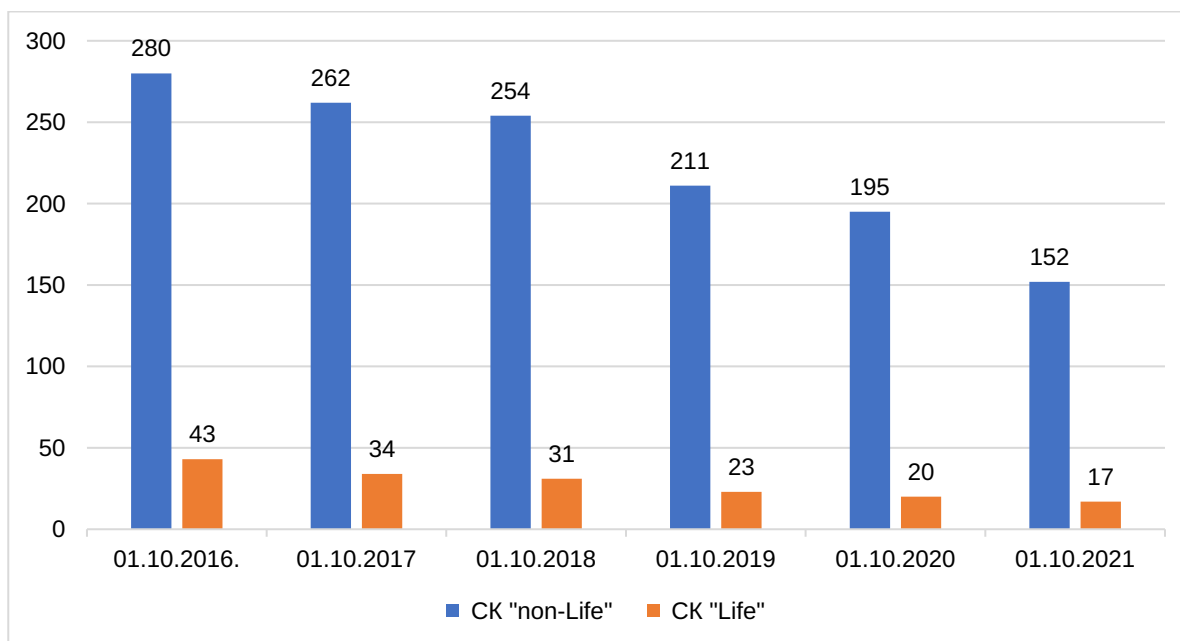

Рис. 2. Динаміка кількості страхових компаній «non-Life» та «Life» за 2016–2018 роки в Україні.

Джерело: розраховано авторами на основі [1]

2019–2020 роках пояснюються впливом пандемії COVID-19 та спричинене нею сповільнення світової економіки. Поточна економічна ситуація з військового вторгнення російської федерації тільки поглибить негативні процеси на фінансовому ринку України та підкреслить необхідність кооперації та єднання його гравців для зменшення негативних наслідків війни.

Для розуміння поточного рівня інтеграції страхового ринку в банківський сектор проаналізуємо структуру активів страхових компаній та визначимо частку банківських інструментів в ній. З рис. 4 бачимо, що страхові компанії станом на жовтень 2021 року найбільше сконцентрували активи на покриття резервів у державних цінних паперах (33%) та у банківських депозитах (21%). Це може свідчити про тяжіння стахового ринку до диверсифікації своїх активів через фінансові інструменти банківського сектору та фондового ринку.

При цьому варто зауважити, що частка небанківських фінансових установ у загальному депозитному портфелі банків займає незначний відсоток, а частка у кредитному портфелі – взагалі є близькою до нуля. Водночас, незважаючи на це, номінальні показники за останні 6 років продемонстрували тенденцію до зростання. Обсяг наданих небанківським установам кредитів зріс у 3,2 рази – до 112 млн грн, а обсяг залучених депозитів зріс на 7 млрд грн – до 40,8 млрд грн, проте знизилася частка у депозитному портфелі банків за аналізований період на 0,58 відсоткових пунктів – до 2,4%. Це означає, що банківські установи за останні 6 років змогли залучити пропорційно більше коштів з інших джерел, ніж небанківські установи, у тому числі страхові компанії, змогли наростити на депозитних рахунках свої страхові резерви [1].

За даними рис. 5, рівень чистих виплат страховиків протягом аналізованого періоду зростає.

Таблиця 1

Динаміка співпраці банків з небанківським кредитними установами за 2016–2021 роки, (%)

Роки	Кредити надані небанківським уст. (млн грн)	Частка в кредитному портфелі банків	Залучені депозити від небанківських уст. (млн грн)	Частка в депозитному портфелі банків
01.10.2016	35	0,004%	33466	2,98%
01.10.2017	16	0,002%	21773	1,96%
01.10.2018	35	0,003%	22718	1,88%
01.10.2019	20	0,002%	24014	2,02%
01.10.2020	27	0,003%	33630	2,24%
01.10.2021	112	0,011%	40871	2,40%

Джерело: розраховано авторами на основі [1]

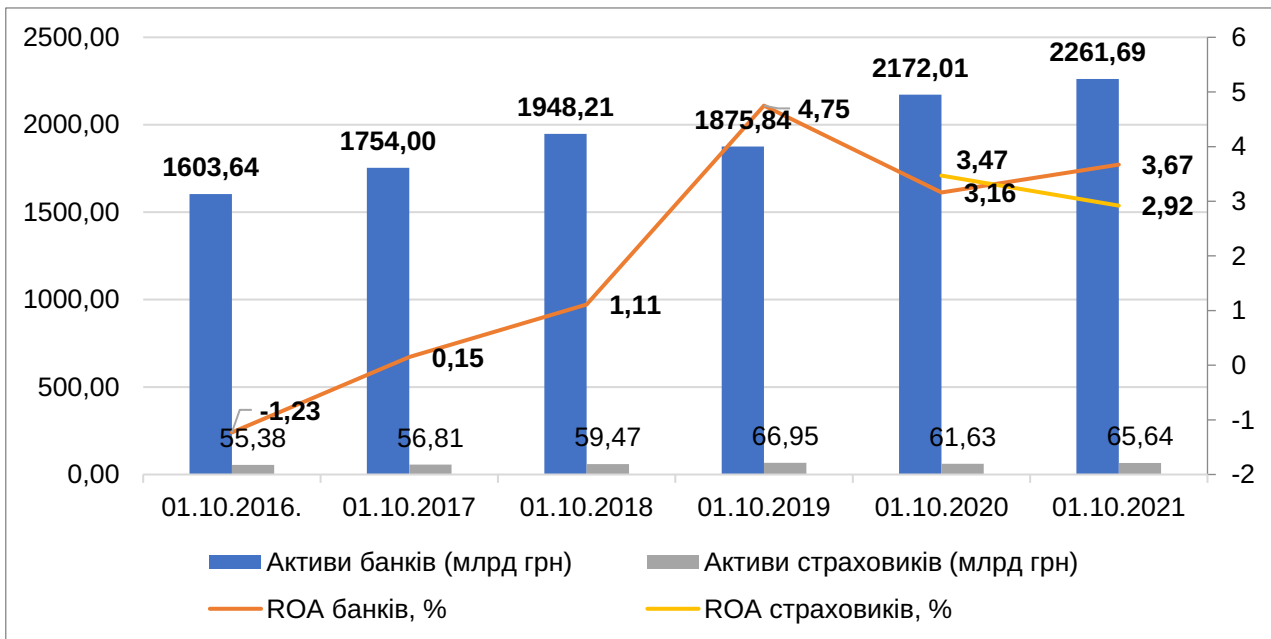

Рис. 3. Динаміка активів та рентабельності страхових компаній та комерційних банків в Україні за період 2016–2018 рр., (млрд. грн., %)

Джерело: розраховано авторами на основі [1]

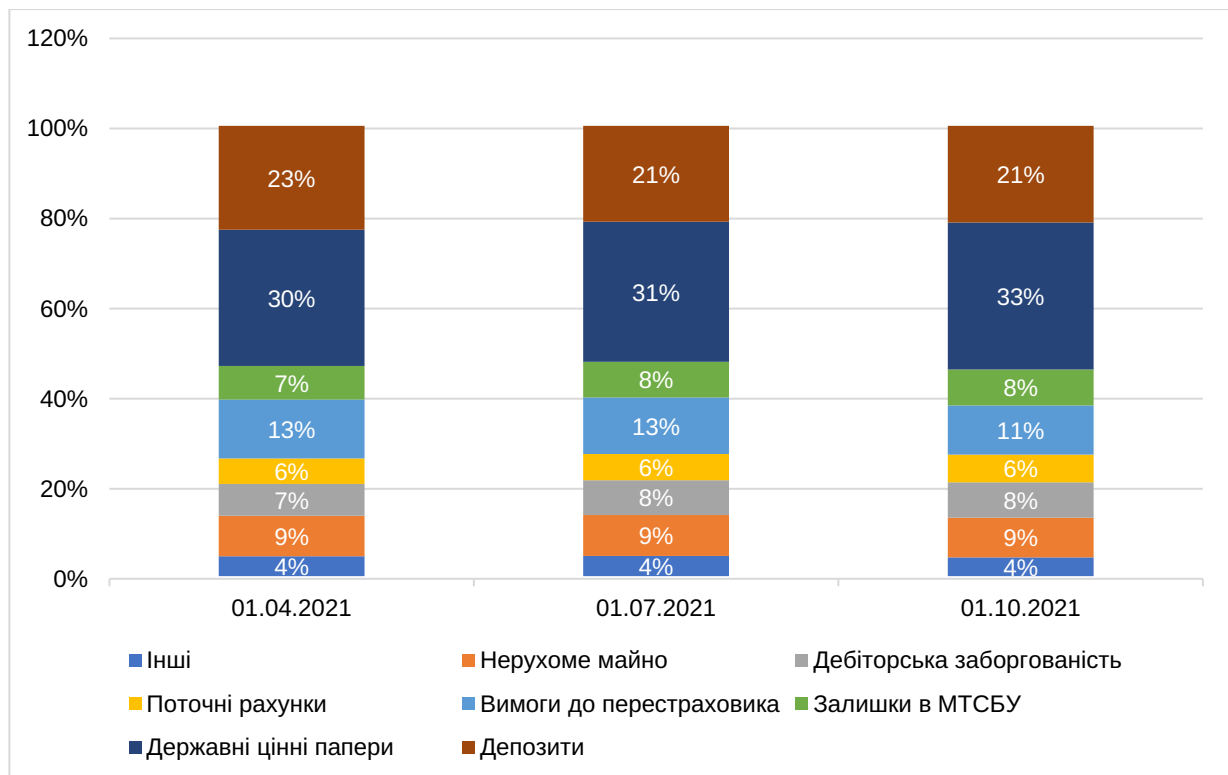

Рис. 4. Структура активів на покриття резервів страхових компаній в Україні в період з 01.04.2021 по 01.10.2021, (%)

Джерело: розраховано авторами на основі [1]

Так, якщо станом на 1 жовтня 2016 року чисті страхові премії становили 19,59 млрд грн, а чисті страхові виплати – 6,05 млрд грн, що відповідає 30,87% настання страхового випадку та

його часткового або повного покриття; то станом на початок жовтня 2021 року чисті страхові премії становили 35,25 млрд грн, а чисті страхові виплати – 13,22 млрд грн, що відповідає 37,49%

настання страхового випадку та його часткового або повного покриття.

Частка страхових премій «non-Life» страхових компаній у структурі загальних страхових премій значно перевищує частку страхових премій «Life».

Протягом аналізованого періоду ця тенденція майже не змінилася (рис. 6). Так, якщо станом на 1 жовтня 2016 року частка страхових премій зібрана компаніями, які займаються страхуванням життя становила 10,10%, то станом на початок жовтня 2021 року даний показник збільшився на 1,8 відсоткових пункти до 11,9%, проте це на

0,2 відсоткових пункти менше результату за аналогічний період 2020 року.

Оцінка окремих показників діяльності банківських установ та страхових компаній показала, що подальше поглиблення співпраці між банками та страховими компаніями має бути взаємовигідним, адже українська фінансова система в цілому влаштована таким чином, що страхові компанії отримують значну частину своїх фінансових доходів, вкладаючи кошти у продукти банківської системи [10]. В свою чергу банківському сектору для фінансування довгострокових інвестицій

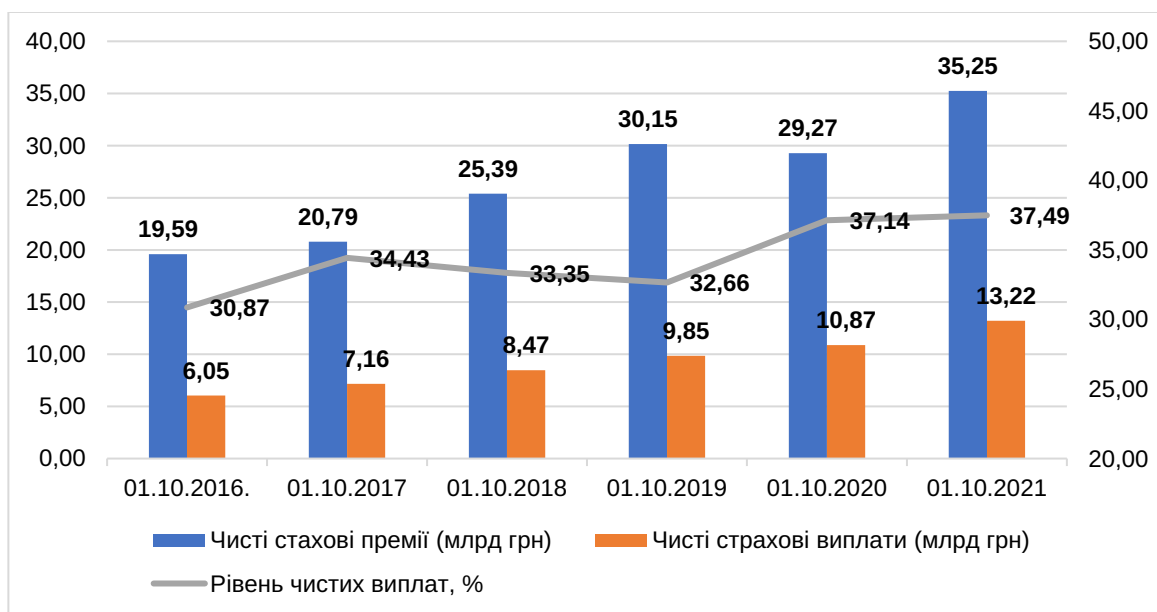

Рис. 5. Динаміка чистих страхових премій та виплат страховими компаніями за період 2016–2021 рр., (млрд грн, %)

Джерело: розраховано авторами на основі [1]

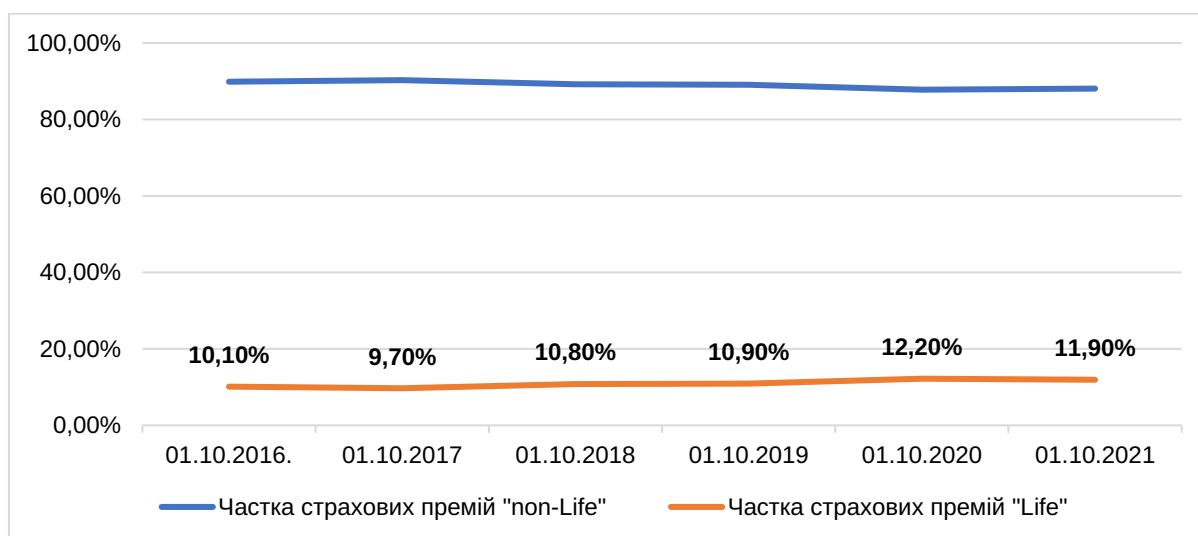

Рис. 6. Динаміка частки страхових премій «non-Life» та «Life» страхових компаній за період 2016–2021 рр., (%)

Джерело: розраховано авторами на основі [1]

та розвитку іпотечного кредитування потрібно шукати джерела фондування на довготривалі терміни. Так, відповідно до ухвалені Національним банком Стратегії розвитку фінансового сектору до 2025 року, з метою створення умов для залучення довгострокових ресурсів передбачається збільшення частки страхування життя в загальному обсязі отриманих чистих страхових премій не нижче ніж до 20%. Ще одна мета, яка прописана в даній стратегії, полягає у тому, щоб до 2025 року збільшити частку страхових премій у валовому внутрішньому продукті України до 2%. За аналізований період даний показник коливається на рівні 1,1–1,5% в різні роки, що значно менше того рівня, який демонструють переважна більшість страховиків у країнах Європейського Союзу – 8–10% [8, с. 330; 9, с. 570].

Висновки. Взаємодія між банками та страховими компаніями на ринку фінансових послуг має великий потенціал для зростання об'ємів та розширення напрямків. Спільна робота має бути корисною як для комерційних банків, так і для страхових компаній. При цьому вигода для страховика – це збільшення частки ринку, що має збалансувати вагу обох гравців у довгостроковій перспективі. В Україні такий потенціал реалізовано частково і в дуже обмеженій формі співпраці. Подальшому зростанню тісної співпраці стає на заваді низка об'єктивних чинників: війна, загальне падіння економіки країни, необхідність оперувати в умовах невизначеності, девальвація національної валюти та знецінення накопичень в гривні, зменшення доходів населення на фоні стрімкої інфляції тощо. В таких умовах важко дивитись з оптимізмом на темпи зростання страхових премій та кількості страхових компаній «Life», які могли б стати надійним джерелом тривалих вкладень в банківський сектор. Комерційні банки також звітують про збиткову діяльність через наслідки війни та скорочення надходжень на погашення кредитної заборгованості. Україна наразі потребує швидких та ефективних рішень в напрямі фінансування будівництва нового житла, відновлення об'єктів інфраструктури та страхування.

Тому вважаємо, що саме на цьому етапі набуває надзвичайної важливості скоординована ринком та регулятором співпраця головних учасників фінансового ринку. При цьому на даному етапі розвитку інклюзивних відносин між українськими фінансовими посередниками виклики є особливо гострими, в основному на законодавчому рівні. Тому Національному банку України, як мегарегулятору, слід підтримувати зміцнення системи нагляду за банками та страховими компаніями. Таким чином, вирішення актуальних проблем організації інтеграції українського банківського та страхового сектору сприятиме підвищенню

прозорості інтеграційних відносин між банками та страховиками.

Загалом це дозволить за умови стабілізації безпекової ситуації в Україні зменшити коливання у розвитку всього фінансового сектору національної економіки та наблизитися до виконання поставлених завдань НБУ щодо збільшення частки страхування у ВВП до 2% та наростити частку страхових внесків від страхування життя до 20% у структурі загальних страхових премій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Наглядова статистика Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 05.05.2022).
2. Кальченко О. М., Лисиця А. В. Сучасні тенденції та перспективи розвитку банківсько-страхової інтеграції в Україні." *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 2018. № 1 (13). С. 131–139.
3. Садура О. Б., Агрес О. Г. Особливості взаємовідносин між банками та страховими компаніями: тези доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції "Управління інноваційним процесом в Україні: розвиток співпраці", Львів, 2020. С. 181–183.
4. Вовчак О. Д., Надієвець Л. М. Діяльність страхових компаній як фінансових посередників: світовий досвід та можливості для України. *Облік і фінанси*, 2015. № 3. С. 70–74.
5. Макаренко Ю. П., Покотило К. В. Теоретичні аспекти взаємодії банків та страхових компаній. *Економіка та держава*. 2014. № 9. С. 67–70.
6. Кучеренко В. Економічна природа інтеграції банків і страхових компаній. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2009. № 2. С. 97–105.
7. Шевцова О. Й., Коваленко О. С. Структурний розвиток фінансового ринку України. Економічний простір. 2009. № 23. С. 352009.42.
8. Соловей Н. В. Взаємодія страхових компаній та комерційних банків. *Збірник наукових праць*. 2011. № 29. 330 с.
9. Клапків М. С. Страхування фінансових ризиків: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2015. 570 с.
10. Рудевська В., Погоріла О. Особливості державного регулювання страхового ринку України у трансформаційних умовах. *Socio-economic relations in the digital society*. 2020. № 1 (37). С. 422009.53.

REFERENCES:

1. Supervisory statistics of the National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/en/statistic/supervision-statist>.
2. Kalchenko O., Lisitsa A. (2018) Suchasni tendenciji ta perspektyvy rozvytku bankivs'ko-strahovoji integraciji v Ukrajinі [Current trends and prospects for banking and insurance integration in Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnja*, no. 1 (13), pp. 131–139.

3. Sadura, O., Agres, O. (2020). Osoblyvosti vzajemvidnosyn mizh bankamy ta strahovymy kompanijamy [Features of the relationship between banks and insurance companies]. Lviv, pp. 181–183.
4. Vovchak, O., Nadiyvets, L. (2015). Dijalnist strahovyh kompanij yak finansovyh poserednykiv: svitovyj dosvid ta mozhlyvosti dlja Ukrainy [Activities of insurance companies as financial intermediaries: world experience and opportunities for Ukraine]. *Oblik i finansy*, no. 3, pp. 70–74.
5. Makarenko, Y., Pokotilo, K. (2014). Teoretychni aspekty vzajemodiji bankiv ta strahovyh kompanij [Theoretical aspects of interaction between banks and insurance companies]. *Ekonomika ta derzhava*, no 9, pp. 67–70.
6. Kucherenko, V. (2009). Ekonomichna pryroda integraciji bankiv i strahovyh kompanij [The economic nature of the integration of banks and insurance companies]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu*, no. 2, pp. 97–105.
7. Shevtsova, O., Kovalenko, O. (2009). Strukturnyj rozvytok finansovogo rynku Ukrainy [Structural development of the financial market of Ukraine]. *Ekonomichniy prostir*, no. 23, pp. 35–42.
8. Nightingale, N. (2011). Vzajemodija strahovyh kompanij ta komercijnyh bankiv [Interaction of insurance companies and commercial banks]. *Zbirnyk naukovykh prac*, no. 29, 330 p.
9. Klapkiv, M. (2015). Strahuvannja finansovyh ryzykiv [Financial risk insurance] Ternopil: Ekonomichna dumka, 570 p.
10. Rudevskaja, V., Pogorila O. (2020) Osoblyvosti derzhavnogo reguljuvannja strahovogo rynku Ukrainy u transformacijnyh umovah [Features of state regulation of the insurance market of Ukraine in transformational conditions]. *Socio-economic relations in the digital society*, no. 1 (37), pp. 42–53.